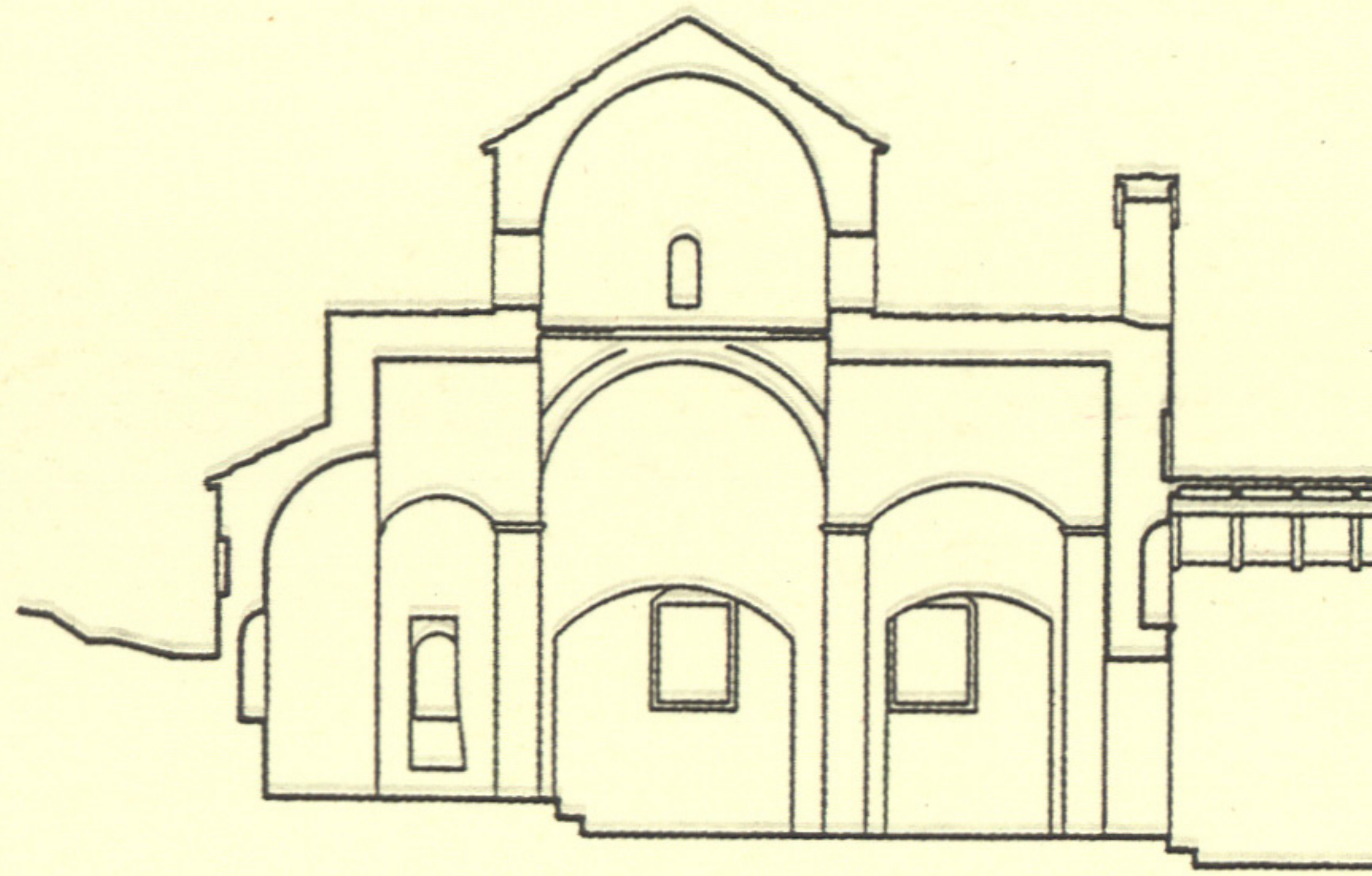

Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ

ΤΟ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΟ ΜΕΤΟΧΙ
ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ
ΣΤΟ ΒΑΘΥ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

ΙΕΡΑ ΜΕΓΙΣΤΗ ΜΟΝΗ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΛΟΗ

ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Προλογικό σημείωμα	11
--------------------------	----

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

A. Ἡ μονή Βατοπαιδίου καί ἡ Σάμος	15
B. Ἡ ἵδρυση καί ἡ διαχρονική πορεία τοῦ μετοχίου	21
Γ. Ὅψεις τῆς ἱστορικής παρουσίας καί τῆς καθημερινῆς ζωῆς στό Βατοπαιδινό Μετόχι τοῦ «Ευαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου» στή Σάμο ...	30
Δ. Ὁ ναός καί τά κτίσματα τοῦ μετοχίου	45
E. Κτηματική περιουσία καί οἰκονομική διαχείριση	56
Στ. Τό πνευματικό κλίμα: σαμιακός καί ἀγιορείτικος μοναχισμός	65
Z. Ἐπιλογικά συμπεράσματα	89

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

A. Ἐγγραφα	95
B. Λυτά ἔγγραφα γιά τό μετόχι ἀπό τό ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου	131
Βιβλιογραφία	167
Εὐρετήριο	177

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τά άγιορείτικα μετόχια ύπῆρξαν πνευματικοί φάροι για τίς περιοχές όπου ιδρύθηκαν και λειτούργησαν. Γι' αυτό και ἡ σχετική έρευνα βρίσκεται σήμερα στό επίκεντρο τῆς έπιστημονικῆς μας γνώσης για τόν ὀρθόδοξο μοναχισμό, άφοῦ ἡ μελέτη τῶν μετοχίων φέρνει στό φῶς βιογραφικές και ιστορικές λεπτομέρειες, αλλά και δεδομένα για έργα τέχνης και κτίσματα, για περιουσιακά στοιχεία και οικονομικές νοοτροπίες και αντίληψεις, πού στό σύνολό τους σχηματίζουν τό μωσαϊκό τῆς πολύτιμης προσφορᾶς τοῦ μοναχισμοῦ στό Γένος μας.

Ἡ Ἱερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου άποτέλεσε, και συνεχίζει νά άποτελεῖ, πνευματικό ὁδοδείκτη για τήν πορεία τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Μέ τήν μακραίωνη ιστορία της και τή συνεχή και πυκνή προσφορά της, ἡ μονή Βατοπαιδίου παρουσιάζει συνεπή και καθοριστική παρουσία στόν πνευματικό χῶρο τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς. Μιά ελάχιστη πτυχή τῆς μαρτυρίας αὐτῆς, που άφορᾶ τίς σχέσεις τῆς άγιορείτικης μονῆς μέ τή Σάμο, διά τοῦ ἐκεῖ Βατοπαιδινοῦ μετοχίου, παρουσιάζεται σέ ὅσα άκολουθοῦν.

Σέ πρώτη φάση, τό σχετικό ὕλικό συγκεντρώθηκε και μελετήθηκε κατά τή διάρκεια έρευνητικοῦ προγράμματος, μέ συνεργασία τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐρευνῶν του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και τοῦ «Πνευματικοῦ Ἰδρύματος Σάμου "Νικόλαος Δημητρίου"», σχετικά

μέ τά άγιορείτικα μετόχια τής Σάμου, τοῦ ὁποίου ἡ δημοσίευση ἔγινε τό 1999, ἀπό κοινοῦ μέ τόν συνάδελφο κ. Στάθη Ν. Κεκρίδη, ἀναπληρωτή καθηγητή τοῦ Πανεπιστημίου Θράκης. Ὡστόσο, στό μεταξύ προέκυψαν νέες μαρτυρίες, πού καθιστοῦν ἀναγκαία τήν ἀναθεώρηση καί τή συμπλήρωση ὧν εἶχαν γραφτεῖ ἐκεῖ.

Ἡ παροῦσα ἔκδοση γίνεται μέ τήν συμπαράσταση τής Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου, τήν ἀδελφότητα τής ὁποίας ἐκβάδους καρδίας εὐχαριστῶ. Ἰδιαίτερη εἶναι ἡ ὀφειλή μου στόν ἅγιο καθηγούμενο τής μονῆς ἀρχιμανδρίτη π. Ἐφραίμ καί στόν π. Ἀρσένιο, γιά τή συμπαράσταση καί ἐνθάρρυνση τοῦ ἔργου μου. Εὐχαριστῶ ἀκόμη ὅλη τήν θεοφιλή βατοπαιδινή ἀδελφότητα, γιά τήν γεμάτη ἀγάπη φιλοξενία μου στή μονή καί τίς κάθε εἴδους διευκολύνσεις καί ἐξυπηρετήσεις, κατά τή διάρκεια τόσο τής ἔρευνας καί τής συγγραφῆς, ὅσο καί τής ἔκδοσης τοῦ παρόντος. Ἰδιαίτερος εὐχαριστῶ τίς ἐκδόσεις «Ἀλόη» καί τό ζεῦγος Βασ. Κυπραίου καί Ἰωάν. Τσιάκα γιά τήν φιλοξενία τοῦ παρόντος στήν ἐκδοτική σειρά τους. Ἡ συνεργασία τους ἔλυσε πολλά καί καθοριστικά πρακτικά προβλήματα.

Ἐλπίζω τό μικρό αὐτό βιβλίο νά συμβάλλει, μέ τόν τρόπο του, στήν ἀναγέννηση τοῦ βατοπαιδινοῦ μετοχίου τής Σάμου, τό ὁποῖο πολλά ἔχει νά προσφέρει στούς Σαμίους, σέ καιρούς πνευματικά ἀνυδρους καί ἄγονους, ὅπως οἱ δικοί μας. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι τόν γράφοντα συνδέουν καί συναισθηματικοί δεσμοί μέ τό συγκεκριμένο μετόχι, καθῶς, ὅπως καί στή συνέχεια θά φανεῖ, τόν 19^ο αἰῶνα ὁ ἱερεὺς Ἐμμανουήλ Βαρβούνης, ὡς Μητροφάνης Βατοπαιδινός, ὑπῆρξε γιά χρόνια ὁ οἰκονόμος καί ὁ διαχειριστής του.

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμῆμα Ἱστορίας καί Ἐθνολογίας

Μ.Γ.Β.

B. Η ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΟΧΙΟΥ

Η ίδρυση ενός μετοχίου προϋποθέτει τήν αφιέρωση από μέρους τῶν κατοίκων μιᾶς περιοχῆς πρὸς τὴν κυρίαρχη μονή, ἀλλὰ καὶ ἓνα γενικότερο θετικό ἐκκλησιαστικό κλίμα πού νά κυριαρχεῖ στόν συγκεκριμένο τόπο. Ὅπως ἀναλυτικότερα θά δοῦμε στή συνέχεια, τό βατοπαιδινό μετόχι ιδρύθηκε τό 1772, ἐνῶ ὁ 18ος αἰώνας, ιδιαίτερα δέ τό β' μισό του, εἶναι ἡ ἐποχή τῆς ἔντονης σύνδεσης τῆς Σάμου μέ τό Ἅγιον Ὄρος: τό 1747 ιδρύεται τό μετόχι τῆς Μεγίστης Λαύρας, τό 1763 τό μετόχι τῆς μονῆς Ἐηροποτάμου, τό 1770, τό μετόχι τῆς μονῆς Ἰβήρων καί περί τό 1790-1800 τό μετόχι τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου. Τά τέσσερα ἀπό τά πέντε βρίσκονται στήν ἀνατολική Σάμο, περί τό Βαθύ, ἐνῶ ὅλα σχεδόν ιδρύθηκαν τήν περίοδο τῆς ἀρχιερατείας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σάμου Καλλινίκου (1742-1772) ἀπό τήν Χίο.

Ὁ Καλλίνικος, ἀδελφός τῆς μονῆς ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου, ἐνίσχυσε τόν μοναστικό βίο, ἀφοῦ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ιδρύθηκε καί ἡ μονή Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ νησιοῦ, στά 1756. Δέν εἶναι τυχαῖο τό ὅτι ὁ Καλλίνικος διατήρησε διά βίου τίς σχέσεις του μέ τήν μονή τῆς μετανοίας του, προσφέροντάς της ἀρκετά ἀφιερῶματα¹⁵ καί

15. Δ. Καλλιμάχης, «Πατμιακῆς Βιβλιοθήκης συμπλήρωμα», Ἐκκλησιαστικός Φάρος 12 (1912), σ. 536 καί Στ. Παπαδόπουλος, «Ἐπιγραφές Ἱ Μονῆς Ἰωάννου Θεολόγου», στόν τόμο Ἐπιγραφές τῆς Πάτμου. Ἀθήναι 1966, ἀρ. 86, 103α.

προασπίζοντας τά συμφέροντά της στή Σάμο. Τόν Καλλίνικο διαδέχθηκε, στόν ἀρχιερατικό θρόνο τῆς Σάμου, ὁ Μελέτιος (1772-1777) καί ἀκολούθησαν ὁ Πάτριος Ἀκάκιος (1777-1780) καί ὁ Γαβριήλ Α΄ (1781-1783). Οἱ σύντομες αὐτές ἀρχιερατικές θητεῖες δέν ἀνέτρεψαν τό κλίμα, ἐνῶ ἀκολούθησε ὁ φιλομόναχος καί ἡσυχαστής Δανιήλ ὁ Κομνηνός (1783-1815), πού στερέωσε αὐτό τό φιλομοναχικό πνεῦμα.

Τήν ἴδρυση καί τήν λειτουργία τοῦ βατοπαιδινοῦ μετοχίου στή Σάμο πρέπει νά τήν ἐντάξουμε στά πλαίσια αὐτά, ὥστε νά τήν κατανοήσουμε καλύτερα. Καί τοῦτο ἐπειδή ἡ στάση τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας ἐπιδρᾷ καθοριστικά πάνω στήν ἀνάπτυξη ἢ μή τοῦ μοναχισμοῦ στή συγκεκριμένη ἐκκλησιαστική ἐπαρχία, ὅπου ἀνήκει καί ἡ τυχόν ἴδρυση ἄλλων μετοχίων μεγάλων μοναστικῶν κέντρων, ὅπως οἱ ἀγιορείτικες μονές.

Τό μετόχι τῆς μονῆς Βατοπαιδίου, πού τιμᾶται ὅπως καί τό καθολικό τῆς μονῆς στή μνήμη τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, βρίσκεται στό νοτιοανατολικό ἄκρο τοῦ χωριοῦ Βαθύ¹⁶, κοντά στό δρόμο πού ὀδηγεῖ στό Παλαιόκαστρο. Ἡ μονή Βατοπαιδίου διατηρεῖ συστηματικές πνευματικές σχέσεις μέ τήν ἀνατολική, ἰδίως, Σάμο καί λόγω τῆς φημολογουμένης σχέσης της μέ τήν Μονή Ἀγίας Ζώνης τοῦ νησιοῦ¹⁷, ἀλλά καί λόγω τῆς καταγωγῆς ἀρκετῶν Βατοπαιδινῶν μοναχῶν ἀπ' τήν περιοχή, μέ χαρακτηριστικότερη ἴσως τήν περίπτωση τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βατοπαιδινοῦ, πού τό 1891 δημοσίευσε στήν Ἀθήνα τό ἔργο του *Περιγραφή ἔμμετρος τῆς ἐν Ἀθῶ Ἱερᾶς καί Σεβασμίας Μεγίστης Λαύρας τοῦ Βατοπαιδίου*.

Στίς 18 Ὀκτωβρίου 1772 ὀρισμένοι κάτοικοι τοῦ Βαθυοῦ προικίζουν, μέ ἔγγραφό τους (ἀρ. 3)¹⁸, τό μετόχι πού πρόκειται νά δημιουρ-

16. Ἐμμ. Κρητικίδης, *Τοπογραφία ἀρχαῖα καί σημερινή Σάμου*. Ἐν Ἐρμουπόλει 1869, σ. 62.

17. Μ.Γ. Βαρβούνης, *Μοναστική ζωή καί παραδοσιακή θρησκευτική συμπεριφορά. Ἡ μαρτυρία τοῦ κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίας Ζώνης Σάμου*. Ἀθήνα 1998, σ. 15.

18. Οἱ ἀριθμοί ἀναφέρονται στό παράρτημα ἐγγράφων πού ἀκολουθεῖ.

γήσει στη Σάμο ο προηγούμενος τῆς μονῆς Βατοπαιδίου Νικηφόρος, μέ κτήματα, δένδρα καί κελλιά, ὑπό τόν ὄρο ὅτι αὐτά δέν θά μπορούν νά ἐκποιηθοῦν ἀπό τό μοναστήρι, ἀλλά θά ἀποτελοῦν μετόχι του εἰς τό διηνεκές. Τήν ἴδια χρονιά οἰκοδομήθηκε καί ὁ ναός τοῦ Εὐαγγελισμοῦ¹⁹, στόν ὁποῖο ἀργότερα προστέθηκε ἕνα νότιο κλίτος, χωρίς ὅμως νά γνωρίζουμε τόν ἀκριβῆ χρόνο τῆς προσθήκης αὐτῆς.

Σήμερα τό μετόχι συνεχίζει νά ἀνήκει στη μονή Βατοπαιδίου· ἀποτελεῖται ἀπό ἕναν ἐντυπωσιακό δίκλιτο ναό, τοῦ τύπου τῆς μονόκλιτης θολοσκέπαστης βασιλικῆς, τό ὅλο μάλιστα σύμπλεγμα τῶν δύο ναῶν ἀποτελεῖ συνδυασμό ἀπλῆς ἀλλά καί τρουλλαίας μονόχωρης βασιλικῆς. Ἀπό ἀρχιτεκτονική ἄποψη τήν μελέτησε καί τήν ἀποτύπωσε πρόσφατα ὁ Κων. Παπαϊωάννου²⁰, δίνοντας τά σχέδια πού παρατίθενται στη συνέχεια. Μάλιστα, τό μετόχι αὐτό ἦταν ἀπό τά λίγα πού ἔμειναν στη μονή μετά τό 1930²¹.

Ἕνας ἀχρονολόγητος κατάλογος προσφορῶν, γιά νά μνημονεύονται οἱ δωρητές στίς ἱεροτελεστίες πού γίνονται στό μετόχι (ἀρ. 1)²²,

19. Ἱερά Μονή Βατοπεδίου, χφ. Ἀρχαδίου Βατοπεδινού, *Ἱστορία τῆς Μονῆς Βατοπεδίου*, σ. 347. Θεόφιλος προηγούμενος Βατοπεδινός, «Χρονικόν περί τῆς Ἱερᾶς καί Σεβασμίας μονῆς Βατοπαιδίου Ἁγίου Ὁρους», *Μακεδονικά* 12 (1972), σ. 97. Κρ. Χρυσοχοῖδης, «Ἀπό τήν ὀθωμανική κατάκτηση ὡς τόν 20^ο αἰώνα», στό *Ἱερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, Παράδοση - ἱστορία - τέχνη* 1. Ἁγιον Ὄρος 1996, σ. 64. Ἰω. Παπάγγελος, «Τά μετόχια στήν Ἑλλάδα, Μικρά Ἀσία, Βουλγαρία καί Σερβία», ὁ.π., σ. 87. Γιά τά σχετικά ἔγγραφα βλ. Κρ. Χρυσοχοῖδης, «Τό ἑλληνικό ἀρχεῖο», ὁ.π. σ. 616. Ὁ Κ. Παπαϊωάννου, *Ἐκκλησίες καί μοναστήρια τῆς Σάμου. Σύντομη παρουσίαση τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τους*. Ἀθήνα 1997, σ. 154, ἀναφέρει ὅτι δέν βρῆκε ἀσφαλῆ στοιχεῖα γιά τή χρονολόγηση τοῦ ναοῦ.

20. Κ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 154-159.

21. Κρ. Χρυσοχοῖδης, «Ἀπό τήν ὀθωμανική κατάκτηση ὡς τόν 20^ο αἰώνα», ὁ.π., σ. 68.

22. Γιά τήν ἀφιερωτική αὐτή πρακτική βλ. Μ.Γ. Βαρβούνης, «Ἡ παραδοσιακή ἀφιερωτική πρακτική στη Σάμο. Παρατηρήσεις μέ βάση τά Βιβλία Ἀφιερωμάτων τοῦ Ἱ. Ν. Ἁγίου Νικολάου Σάμου», *Σαμιακές Μελέτες* 1 (1993-94), σ. 53-60. Πρβλ. Ἄλ. Φλωράκης, *Καραβάκια-τάματα καί θαλασσινή ἀφιερωτική πρακτική στό Αἶγαῖο*. Ἀθήνα 1982, σ. 29-68.

καταγράφει τά ἀμπέλια, τά χρήματα, τά ἀκίνητα καί τά ἀντικείμενα πού ἄρχισαν μέ τόν καιρό νά ἀφιερώνονται, μεγαλώνοντας τήν περιουσία καί τήν οἰκονομική του εὐρωστία. Ἐνα ὀθωμανικό ἔγγραφο τοῦ 1826 (ἔτος ἐγείρας 1204) ἀναφέρει ἀφιέρωση κτήματος στήν τοποθεσία «Μάλγαρα» (προφανῶς πρόκειται γιά τό Μαλαγάρι)²³ τῆς Σάμου (ἀρ. 11). Ἔτσι, ὅταν μετά τά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα ἀναλαμβάνει τό μετόχι ὁ Μητροφάνης, γιά τον οποίο θα γίνει λόγος στη συνέχεια, αὐτό ἤδη ἔχει συγκροτηθεῖ καί λειτουργεῖ ὡς ἐνοριακός ναός, σέ καθημερινή βάση.

Τό 1875 ὁ Σάμιος ιερέας Ἐμμανουήλ Βαρβούνης, πού ἤδη εἶχε σχέσεις μέ τό μετόχι καί τήν ἐπικυρίαρχη μονή ἀπ' τό 1873, γίνεται μοναχός στή μονή Βατοπαιδίου, καί παίρνει τό ὄνομα Μητροφάνης (ἀρ. 6). Ὑποβάλλει στή μονή πλήρη κατάλογο τῆς κτηματικῆς περιουσίας τοῦ μετοχίου (ἀρ. 7) καί ἀναλαμβάνει ἐπίτροπός του. Στή Σάμο φτάνει ἕνα χρόνο ἀργότερα, τό 1876 (ἀρ. 2), παίρνοντας μαζί του ἄμφια καί ἕναν σταυρό ἀγιασμοῦ (ἀρ. 8), ὥστε νά ἱερουργεῖ ἀκωλύτως. Στό διάστημα 1875-1887 ὁ Μητροφάνης διοικεῖ τό μετόχι μέ ἐτήσιο ἐνοίκιο μιᾶς ὀθωμανικῆς λίρας κρατᾶ κάθε πρόσοδο καί δέν ἔχει δικαίωμα νά ἐκποιεῖ παρά μόνο νά ἀνταλλάσσει τά περιουσιακά της στοιχεῖα, πάντα μέ τή σύμφωνη γνώμη τῆς μονῆς.

Τό 1886, ὁ ἄρρωστος καί ἡλικιωμένος πιά Μητροφάνης συστήνει στή μονή τόν ἐπίσης Σάμιος ιερέα Στέφανο Θεοχάρη, ἐφημέριο τοῦ ναοῦ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου στό Βαθύ, γιά νά ἀναλάβει ὡς ἐπίτροπος, μετά τό θάνατο τοῦ, τό ἐπικερδές, ὅπως φαίνεται, μετόχι, ὑπό τόν ὄρο νά τόν γηροκομήσει καί νά τόν βοηθᾶ στίς ἱεροπραξίες, μέ ἐνοίκιο δύο ὀθωμανικῶν λιρῶν τό χρόνο (ἀρ. 12). Ὁ Μητροφάνης ἔζησε γιά κάποιο χρονικό διάστημα στο μετόχι μαζί με το νέο ἐνοικιαστή, ἀφοῦ ἡ πρώτη ἐνοικίαση στόν Στέφανο Θεοχάρη χρονο-

23. Πρβλ. Μ. Νικολαΐδης, *Ἡ ζωή στή Σάμο κατά τήν τελευταία φάση τῆς ἡγεμονίας καί μετά, 1900-1945*. Ἀθήνα 1995, σ. 42 εἰκ. 1,20. Ὁ ἴδιος, *Σαμιώτικες εἰκόνες*. Ἀθήνα 1997, σ. 61, 75, 81, 100, 104, 109, 111, 119, 126.

λογεῖται στήν περίοδο 1899-1905 (άρ. 10), ὅπου ἐπαναλαμβάνονται οἱ ἴδιοι ὅροι πού ἴσχυαν γιά τόν Βατοπαιδινό μοναχό.

Τό 1897, μάλιστα, ὁ Θεοχάρης, ὡς οὐσιαστικός πλέον διαχειριστής τοῦ μετοχίου, στέλνει μέ τόν πλοίαρχο Ἰωάννη Παναγιωτόπουλο στή μονή τέσσερεις λίρες ὡς ἐνοίκιο καί δέκα ὀκάδες μύγδαλα ὡς δῶρο, ζητώντας ἄμφια πού τοῦ λείπουν (άρ. 14). Σώζονται ἀνανεώσεις τῆς ἐνοικιάσεως στόν γιό τοῦ ἱερέα Στεφάνου, τόν π. Μανουήλ Θεοχάρη γιά τά ἔτη 1935-1940 (άρ. 15) καί 1940-1945 (άρ. 13), μέ τούς ἴδιους ὅρους, ἐνῶ ἔχουμε ἐπιστολές του πού ἀναγγέλουν τήν ἀποστολή τοῦ ἐνοικίου, τό ὁποῖο ἔχει πιά καθοριστεῖ σέ 1.000 δραχμές, γιά τά ἔτη 1924, 1927, 1930, 1931, 1933, 1934, 1935 καί 1936 (άρ. 16-20, 23-27). Φαίνεται ὅτι τό μετόχι λειτουργοῦσε καί ὡς σταθμός ἐξυπηρετήσεως συμφερόντων τῆς μονῆς, ἀφοῦ τό 1933 ὁ π. Μανουήλ Θεοχάρης ζητᾶ τριακοσίων δραχμῶν μοσχολίβανο ἀπό τή μονή γιά νά τό μεταπωλήσει σέ φίλο του ἀρχιμανδρίτη τῆς Ἀμερικῆς (άρ. 21), διαδικασία πού ἐπαναλαμβάνεται τό 1934 (άρ. 22).

Τό 1954, ἀφοῦ γίνεи λεπτομερῆς καταγραφή τῶν περιουσιακῶν στοιχείων, τῶν σκευῶν, τῶν ἀφιερωμάτων καί τοῦ ἐξοπλισμοῦ τοῦ μετοχίου (άρ. 5), χρήσιμη γιά τή σύγκριση μέ ὅσα σήμερα σώζονται ἐκεῖ, ἀναλαμβάνει τό μετόχι ὁ ἱερέας Μιχαήλ Ἀγαθός, γιά τό διάστημα 1954-1959 (άρ. 4), διάδοχος τοῦ Θεοχάρη καί στήν ἐνορία τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Βαθέος. Τό ἐνοίκιο καθορίζεται σέ 100 δραχμές καί οἱ ὅροι εἶναι παρόμοιοι μέ αὐτούς πού εἶχαν κατά τό παρελθόν ἐπιβληθεῖ στόν Μητροφάνη καί τούς ἱερεῖς Στέφανο καί Μανουήλ Θεοχάρη.

Ἀκολουθεῖ, ἀπό τά μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '60, περίοδος παρακμῆς, χωρίς ἐπίτροπο, μέ τά κτήματα τοῦ μετοχίου νά καταπατοῦνται καί τήν κυρίαρχη μονή ἀδύναμη νά ἀντιδράσει, λόγω λειψανδρίας. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ πρόσφατα, μέ δική τους πρωτοβουλία, ἐπισκέυασαν τό ναό καί ὀρισμένα κτίσματα μέσα στόν περίβολό του, παλιά κελιά καί σήμερα ἀποθηκευτικούς χώρους, ἐνῶ ἐκεῖ λειτουργεῖ

ὁ ἐκάστοτε ἐφημέριος τοῦ ναοῦ Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Βαθέος. Ἄν καί μετόχι, ἐποπτεύεται ἀπό αὐτή τήν ἐνορία τοῦ Βαθυοῦ²⁴.

Στόν δίκλιτο ναό, γιά τόν ὁποῖο ἔγινε λόγος παραπάνω, σῶζεται σήμερα μιά περίτεχνη ἀσημένια λειψανοθήκη, μέ λείψανα τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καί Δαμιανοῦ τῶν Ἄναργύρων καί τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, μέ παραστάσεις τῆς Κοίμησης καί τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καί τῶν ἁγίων Βασιλείου, Γρηγορίου, Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἀθανασίου, Κυρίλλου, Νικολάου καί Σπυρίδωνος, ἀλλά καί μέ τήν ἐπιγραφή: «Κτῆμα τοῦ πανοσιωτάτου Ἰωσήφ βατοπεδινοῦ / τοῦ λαριτσαίου 1853»²⁵. Ὁ Ἰωσήφ ἀπό τήν Λάρισα ἴσως νά ἦταν ἐνοικιαστής τοῦ μετοχίου εἴκοσι χρόνια πρῖν τό ἀναλάβει ὁ Μητροφάνης, σύμφωνα μέ ὅσα ἀναφέρθηκαν παραπάνω.

Ἐπίσης, στήν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἰωάννη Προδρόμου στο τέμπλο, ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή «1876», στήν εἰκόνα τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτῆρος ἡ ἐπιγραφή «Ἰω. Ν. Πελεκίδης / Κρῆς ἔγραφε / τῷ 1902 18/8» καί στό ἀσημένιο πουκάμισο τῆς εἰκόνας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡ ἐπιγραφή «Μ. Δ. Σταυρινοῦ / Σάμος-Βαθύ / 1911», πού ἀναφέρεται στόν ἀργυροχρυσόχο Μιχαήλ Σταυρινό²⁶, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀφήσει πολλά ἐκκλησιαστικά ἔργα στό νησί. Τέλος, εἰκόνα τῆς Ἁγίας Ζώνης στό νάρθηκα τοῦ βορείου κλίτους ὑπενθυμίζει τήν ἐξάρτηση τοῦ μετοχίου ἀπό τή μονή Βατοπαιδίου, ὅπου φυλάσσεται ἡ Ἁγία Ζώνη τῆς Παναγίας²⁷.

24. Ἰω. Παπάλης (μητροπολίτης Σιδηροκάστρου), *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σάμου...* ὁ.π., σ. 333 καί σημ. 28, ἀρ. 16.

25. Ἰω. Παπάλης (μητροπολίτης Σιδηροκάστρου), ὁ.π., σ. 333, σ. 28, ὅπου λείπει ἡ δήλωση τοῦ τόπου καταγωγῆς τοῦ Ἰωσήφ.

26. Πρβλ. Χ. Κουτελάκης, *Ἑλληνες ἀργυροχρυσόχοι καί ξυλογλύπτες*. Ἀθήνα 1996, σ. 97, ὅπου ἀναφέρεται ὡς «Σταυριανός». Μ. Νικολαΐδης, *Σαμιώτικες εἰκόνες...* ὁ.π., σ. 7, 126-127, 135-137, 143.

27. Ν. Kondakov, *Pamiatniki hristiankogo ikusstiva na Afone*. St. Petersburg 1902, σ. 43-44 καί Γ. Μαντζαρίδης, «Θαυματουργές εἰκόνες καί ἅγια λείψανα», στό *Ἱερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου...* ὁ.π., σ. 128.

Σήμερα, τό μετόχι, τό μόνο από τά άγιορείτικα μετόχια τής Σάμου πού συνεχίζει νά ανήκει στήν άθωνική κυρίαρχη μονή, λειτουργείται περιστασιακά, διασώζει όμως, γύρω από τό ναό και μέσα στό περίβολο, λείψανα τών κελιῶν και τών ύπολοίπων κτιριακῶν έγκαταστάσεων του²⁸.

Οί πνευματικές ώφέλειες από τήν λειτουργία τοῦ μετοχίου, υπήρξαν πολλές και εϋδιάκριτες, σέ έποχές πνευματικά και έθνικά δύσκολες, μέ τούς Όθωμανούς Τούρκους νά επιχειροῦν συντονισμένους και μαζικούς έξισλαμισμούς στήν εϋρύτερη περιοχή τοῦ ανατολικοῦ Αιγαίου. Στίς άλλοτριωτικές αυτές τάσεις, τό βατοπαιδινό μετόχι τής Σάμου, λειτούργησε ως πόλος αντίστασης, ώστε οί Σάμιοι νά διατηρήσουν τήν έθνική και θρησκευτική τους ταυτότητα, μένοντας πιστοί στά πατροπαράδοτα.

Στά αυτά έγγραφα τοῦ άρχείου τής Γερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου σώζεται ένα σύνολο 148 εγγράφων πού άφοροῦν, κατά κύριο λόγο, τίς σχέσεις τής μονῆς μέ τό μετόχι τής Σάμου, και δευτερευόντως σχέσεις τοῦ Βατοπαιδίου μέ τή Σάμο, γενικότερα. Τά έγγραφα αυτά, πού παρατίθενται σέ άδρομερῶς σχολιασμένες έπιτομές στό τέλος τής παρούσας μελέτης²⁹, προσδέτουν πολλές και ένδιαφέρουσες πληροφορίες γιά τήν ιστορία και τήν καθημερινή ζωή τοῦ μετοχίου, γι' αυτό και αποτελοῦν τήν βάση γιά ὅσα θά γραφοῦν στή συνέχεια.

Τά τής ιδρύσεως τοῦ μετοχίου αναφέρθηκαν προηγουμένως. Ωστόσο, κατά τό πέρασμα από τόν 18^ο στόν 19^ο αἰώνα τήν επέλευση και τήν ἐπιστάση τοῦ μετοχίου είχε αναλάβει ὁ Γερᾶσιμος Σφοδρῶνος, κεφαλλονίτικης καταγωγῆς, ὑποπρόξενος τής Ρωσίας στό νησί, έμπορος και δυναμικό στοιχείο τής τοπικής κοινωνίας. Ο Γερᾶσιμος

28. Για τό μετόχι βλ. και Μ.Γ. Βαρβούνης - Στ. Ν. Κεκριδης, Άγιορείτικα μετόχια στή Σάμο. Θεσσαλονίκη 1999, σ. 141-147, μέ τήν προγενέστερη σχετική βιβλιογραφία.